

Κεφ. Β'. Ἐκλογή τῆς φίλων. 275

Τὴν κολακείαν εἶναι εὐκόλον νὰ τὴν διακρίνωμεν ἀπὸ τὸν εἰλικρινῆ ἔπαινον, ὅπῃ τὸν δὲν μᾶς τυφλὸν ἢ φιλαυτία. Ὅπως φαίνεται ὑπερβολή, αὐοδὴ, βία καὶ τεχνάσματα, ἐκεῖ εἶναι πρόδηλος κολακεία· καὶ μά- λιστα ὅταν οἱ ἔπαινοὶ ἐπιδαφιλοῦνται διὰ πράγματα παραμικρά καὶ ἐπιδανὰ, καὶ πολὺ περισσότερον, ὅταν ἐπαινοῦνται, ἢ συγχαροῦνται μὲ ὑπέρμετρον συγκατά- βασιγὴν καὶ αξιοκατηγόρητα καὶ ἀσυγχώρητα πράγματα· ἀσκόπως καὶ τὸ νὰ ἀντιδίδουν τὴν ἡγῶν τῆς ἡμετέρας λόγων, τοῦτ' ἐστὶν νὰ ἀποδέχωνται ἐκεῖνα ὅπως ἀποδε- χόμεθα ἡμεῖς, καὶ νὰ κατηγοροῦν ἐκεῖνα ὅπως κατηγο- ρῶμεν, καὶ τὸ ἐπὶ εἶναι δεῖγμα πρόδηλον κολακείας. ἢ Ἀ- ἢ νανδύειτε; ἀνανδύω καὶ γῶ. κατανδύει; κατανδύω· ἢ προσέταξα ἢ ἀπαξ ἐμαυτῶ κατὰ χάριν αἰεὶ λέγειν· ἔλεγε παρὰ Τερτυλλίῳ πρὸς Ποιητὴν ἐκεῖνος ὁ δόλιος.

Οἱ πανουργότεροι ὁμῶς ἰξούρουν πολλακίς νὰ μετα- χειρίζονται μίαν κολακείαν τὸσον τεχνολογίῳ, ὅπως δυσκόλως διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ ἔ- παινον· καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἔλεγε ὁ Κικέρων, ὅτι πρό- πει νὰ φυλαττέμεθα περισσότερον. Φθασοῦν ἐνίοτε νὰ μεταχειρισθῶν ἕως καὶ αὐτῆς τῆς ἀντιλογίας, καὶ μᾶς κολακοῦν καὶ φιλονεικῶντες μεθ' ἡμῶν, καὶ τέλος πάντων προασοιοῦνται ὅτι νικῶνται, διὰ νὰ θάρρουν κατ' ἑαυτοὺς ὅτι εἶναι σοφώτεροι ἐκεῖνοι, πῶς ὁποῖους θέλουν νὰ ἀπατήσων (1).

Καὶ

---

(1) Ἄς προσέχουν νὰ μὴ πλάσθωσιν ἀπὸ τῆς δολερᾶς θωπείας, ἐπειδὴ τὸν φαίτερος κολακοῦντα ποῖος δὲν δυνάσται νὰ σὸν γνῶσθῃ, εἴμῃ ὁ πάντῃ ἀπαίσθητος; Ὅλη ἡ προφύλαξις χρειάζεται εἰς τὸ νὰ μὴν εἰσώρῃσῃ ὁ κρυπτός καὶ πικρὸς, δι- ὅτι ὁ σπύσος δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ γνῶριθῇ, ὡς αὐτὸς ὅπως πολλα- κίς καὶ ἐναντιομένου κολακοῦντα; καὶ ὑποκρινόμενος φιλονεικῶν, αἰ- σῶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀντιδίδεται ὑποφύωντας νὰ νικάται, διὰ νὰ σοχά- ρῃ ὁ ἀπαρηθῆς ὅτι βλέπει μακρότερα ἀπὸ τὸς ἄλλους. ἢ Ἀπὸ ἢ madveitant ne callida assentationis, καὶ τ. Κικέρων εἰς τὸν Περὶ Φιλίας.

Καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτῶν τῶν παυουργοτέρων κολακείαν εἶναι ἐκκολώτερον νὰ ἀπατηθῶμεν, ὁπόταν ἀποτεῖται εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, διὰ τοῦτο οφείλομεν νὰ παρατηρῶμεν προσεκτικῶς, ὁπόταν ἀφορᾷ εἰς ἄλλους. Διὰ τί ἔπαυτε ὄντες κριταὶ ἀδιάφοροι, ἠμποροῦμεν νὰ κείνωμεν ὀρθότερα· καὶ εὖθὺς ὅπῃ ἰδῶμεν τινὰ νὰ εἶναι κόλαξ πρὸς τοὺς ἄλλους, πρέπει μὲ ὄλῳ τῶν φιλαυτίαν μας νὰ συμπεραίνωμεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι κόλαξ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτὸς, καὶ εὖθὺς νὰ ἀπομακρυνώμεθα ἀπ' αὐτῶν (1).

Καὶ τῶντι ποῖος ἄλλος χαρακτὴρ εἶναι πλέον ἀξιομίσητος, καὶ φρικωδέστερος; ὁποῖαν ἀχρειότητα δεῖν πρέπει νὰ προσμύνωμεν ἀπὸ ἀνθρώπου, ὃς τις ὁμιλεῖ ἐναντίον εἰς τὰ φρονήματα τῆς ψυχῆς τῆς, καὶ μεταχειρίζεται τῶν ἰδίων ἡμῶν ἀδυναμίαν διὰ νὰ μᾶς ἀπατήσῃ; Ὀλιγώτερον βέβαια πρέπει νὰ φοβώμεθα ἐκεῖνον, ὅπῃ λοιδορεῖ καὶ ὑβρίζει φανερά, παρά τὸν κόλακα· καθὼς καὶ ὀλιγώτερον πρέπει νὰ φοβώμεθα εἴτε ἐχθρὸν φανερὸν καὶ κεκηρυγμένον, παρά εἴτε προδότῳ κρυφόν. Διὰ τῆτο καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ὑπερήφανος καὶ κενόδοξος κατὰ τὰ ἄλλα, τὸ κολακδικὸν ὅμως Βιβλίον τῆς Ἀριστοβέλης τὸ ἔρριψε μὲ θυμὸν εἰς τὸν Ἰδάσσῳ, λέγωντάς τῳ ὅτι ἐλεός τῆς μεγάλου ἦτον, ὅπῃ δεῖν ἔρριψεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον.

Ὅσον ὅμως ἐπιθυμεῖ τις νὰ ἐπαινεῖται, ἄλλο τόσον χαίρει νὰ βλέπῃ τοὺς ἄλλους ἢ πειριπαιζομένους, ἢ κατηγορουμένους. Διὰ τῆτο τὰς κατηγορίας, ὅσοι μάλα ἠξιάρουν νὰ κακολογῶν μὲ ὀξύτητα καὶ ἀγχίνοίαν,

(1) Ἡδὺ μὲν ἐπαινεῖται, ἀλλὰ μόνον παρὰ τῆς μὴ διδίοσων καὶ φέγων, εἴτι φικτὸν ἐν ἡμῖν διασάιντο (εἰλεγεν Ἀγασίλαος) καὶ ὁπόσπε φερόντων ἢ ἐπισηνούστων ἀκούοι, οὐχ ἦσαν εἴτε δεῖν καταμαρτυρεῖν τοὺς τῆς λεγόντων βόπους, ἢ πειρᾶν λέγοιεν.

νοιαν, τὰς ἀποδέχονται κοινῶς ὅλοι, τὰς ὑποδέχονται μὲ ἀγαλλίασιν, καὶ τὰς χαϊδεύουν. Ὁ φρόνιμος ὅμως καὶ τίμιος ἄνθρωπος δευτέρου θέλει ἐκλέξει βέβαια ποτὲ φίλον τὸ εἶδος κατήγορον. Διὰ τί ποίαν ὑπόληψιν ἢ ἢμπορεῖ νὰ ἔχη εἰς εἶδος τοιαῦτον ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον, ἢ καύχησις, καὶ ἢ ἡδονὴ εἶναι νὰ ἀμαυρόνη τὴν τῶν ἄλλων ὑπόληψιν; καὶ πόσον δευτέρου πρέπει νὰ φοβῆται τινὰς μήπως λέγῃ εἰς ἄλλας περὶ αὐτοῦ ἐκεῖνα, ὅπῃ λέγει εἰς αὐτὸν περὶ ἄλλων.

Δευτέρου ἀρκεῖ ὅμως νὰ εἶναι μόνον τίμιος, ὀρθῶν καὶ σαφερῶν ἠθῶν, εἰλικρινῆς καὶ ἀφιλοκατήγορος, διὰ νὰ εἶναι ἄξιος τῆς ἐκλογῆς μας, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι κατὰ δεύτερον λόγον καὶ φρόνιμος· ἐπειδὴ ὡς αὐτὸ ὅπῃ ὁ φίλος πρέπει νὰ εἶναι ἀποθήκη οὕτως εἰπεῖν τῶν μυστικῶν μας, διὰ τοῦτο συμφέρει πολλὰ νὰ εἶναι τοιαῦτος, ὥστε νὰ ἢμπορῶμεν μὲ πλήρη ἀσφάλειαν νὰ τὰ ἐμπιστεύωμεθα εἰς αὐτόν.

Εἶναι ἄρα ἀποκλειστέοι διὰ τῆτο τῆς ἡμετέρας ἐμπιστοσύνης τοιαῦτον οἱ δὴθεις, ἢ ἐλαφροὶ, οἱ ὁποῖοι χωρὶς κακίαν ἢμποροῦν εὐκόλα νὰ μᾶς προδώσου. β'. οἱ ἐκτόπως πολύλογοι, οἱ ὁποῖοι, ὅταν δευτέρου ἔχῃν ὑπὸ τῆς ἀσυνάεστα λαλιάς των, ἢμποροῦν νὰ λάβῃν ὑπὸ τὰ ἐδικὰ μας πράγματα. γ'. ἐκεῖνοι ὅπου ἔρχονται νὰ φιδυεῖζον εἰς τὰ ὦτα μας κρυφίως τὰ τῶν ἄλλων πράγματα, οἱ ὁποῖοι ἢμποροῦν ὡσαύτως νὰ φιδυεῖσιν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἐδικὰ μας πράγματα.

Τιμὴ λοιπὸν καὶ φρόνησις εἶναι οἱ δύο βάσιμοι χαρακτῆρες, ὅπῃ πρέπει νὰ ἀπαιτῶμεν εἰς τὰς φίλους μας· καὶ ὅπῃ δέσονται αὐτὰ τὰ δύο, ἐκεῖ ἢμπορῶμεν ἀσφαλῶς νὰ ἀποθέσωμεν ὅλον τὸ θάρρος, καὶ τὴν πίσιν μας.

Ἀλλὰ πρὸς ταῖς εἰρημέναις συνθήκαις, πρέπει νὰ ζητῶμεν εἰς εἶδος φίλον καὶ ἄλλας τινὰς, αἱ ὁποῖαι εἶναι μὲν ὀλιγώτερον ἐσιώδεις, ὡς αὐτὸ ὅπῃ δευτέρου ἀφορῶν εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν πίσιν· εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο

καὶ αὐτὰ ἀξιολογῶνται, ἐπειδὴ ἀφορῶν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἀφροσύνην τῆς φιλίας.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάζωμεν κατὰ εἶτον λόγον καὶ τὴν κρᾶσιν τῆ ἀνθρώπου, ὅπως θέλωμεν νὰ ἐκλέξωμεν φίλον μας· εἷας ἀνθρώπος χολεικὸς καὶ ὀρμητικὸς δυσκόλως ἢμπορεῖ νὰ κάμῃ φιλίαν μακρὰν καὶ σταθεράν· εἷας νωθρὸς καὶ ἀνάληπτος δυσκόλως ἢμπορεῖ νὰ μᾶς χρηθῆσῃ τινὰ βοήθειαν. Μία κρᾶσις δραστήγιος καὶ ζωηρὰ, διδύθυνομένη ὁμως ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, εἶναι πρὸ παντὸς ἄλλης προτιμητέα.

Δ'. Πρέπει νὰ ἀποφύγωμεν προσέτι καὶ τὴν μελαγχολικὴν, ἢ πολλὰ χαροποιὰ διάθεσιν· διὰ τὴν εἷας ἀνθρώπος, ὅπως κλίνει πολλὰ εἰς τὴν μελαγχολίαν, αὐτὶ νὰ μᾶς παραμυθῇ, θέλει μᾶς ψυπῇ πάντοτε· καὶ μία ὑπερβολικὴ καὶ ἀμετρος χαρμοσύνη, κοντὰ ὅπου εἶναι δύσκολον νὰ εἶναι διαρκῆς, θέλει μᾶς πορξενῇ πολλάκις καὶ ὀχλησίαν· ἐκεῖνο λοιπὸν ὅπως πρέπει νὰ προτιμῶμεν εἶναι μία μετρία καὶ σταθερὰ ἰλαρότης.

Ε'. Πρέπει νὰ ζητῶμεν, ὅσον εἶναι δυνατόν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς καλλιέργειαν· διὰ τὴν εἷας ἀνθρώπου σολισμὸς μετ' ἀγχίνοιαν καὶ μαθήσεις, κοντὰ ὅπου ἢμπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελῇ μετ' τὰς διδασκαλίαν, καὶ μετ' τὰς συμβελάς του, ἢμπορεῖ προσέτι νὰ μᾶς χαρηθῇ μετ' τὰς ὀμιλίαν τε καὶ ἕλλη ἠδονικῆς συνομιλίαν καὶ συνομιλίαν· ἐν ᾧ εἷας δὴθης καὶ ἀμαθῆς, κοντὰ ὅπως ἔχει κίνδυνον τῆς πρὸ μικροῦ ρηθείσης ἀφροσύνης, δεῖ ἢμπορεῖ νὰ μᾶς χορηθῆσῃ, εἰ μὴ μίαν συλλοφίαν ἀπὸ καὶ πληκτικὴν.

Ϛ'. Πρέπει νὰ διαύκαμεν, ὅσον εἶναι δυνατόν, τὴν σύμπνοιαν καὶ ὁμοφωνίαν τῶν φρονημάτων, καὶ ἐπιθυμιῶν· διὰ τὴν δύο ἀνθρώποι πολλὰ ἀσύμφωνοι εἰς τὰ φρονήματα εἶναι δύσκολον νὰ συμφωνήσωμεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ψυχὴν.

Ζ'. Ὅπου ἐνδέχεται, πρέπει νὰ ζητῶμεν καὶ τὴν συμφωνίαν καὶ σύμπνοιαν τῶν ἐναχολήσεων· διὰ τὴν ἐκεῖ-

ἐκεῖνοι ὅπῃ προσέχων τὸν νοῦν εἰς τὴν αὐτὴν σουδὴν, ἢ ἐνασχολοῦνται εἰς τὸ ἴδιον εἶδος τῆς ζωῆς, κἀντὶ ὅπῃ ἤμπορῶν δὲκολώτερα νὰ εὔρῃν ἀντικείμενα ἐπαγωγὰ, περὶ τῶν ὁποίων νὰ συνομιλῶν, ἤμπορῶν προσέτι νὰ δίδων ἀλλήλοις καὶ μεγάλην βοήθειαν.

Η'. Καὶ τελευταῖον. Πρέπει νὰ διώκωμεν, ὅταν τὸ ἐπιζέπῃν αἱ περὶ ἀσείεις, καὶ τὴν ἰσότητά τῆς ἡλικίας καὶ καταστάσεως· ἐπειδὴ αἱ κλίσεις, καὶ διαθέσεις, αἱ κράσεις τῆς νεότητος καὶ τῆς γηρατείας εἶναι πολλὰ ἀνόμοιοι, καὶ διὰ τοῦτα δεῦν ἤμπορῶν νὰ συγκροτήσῃν μίαν εὐωσίαν σταθεράν· καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ σμικρότης σπανίως ἤμπορῶν νὰ σωφροδύσουσιν εἰς ἑταιρείαν στασίμων.

Ὅλαι αὗται αἱ ἀρεταὶ εἶναι βέβαια δύσκολον νὰ ἐρεθῶν βιώμεναι εἰς εὐα μόνον ὑποκείμενον· πρέπει ὡς τόσον νὰ προτιμῶνται ἐκεῖνοι, ὅπῃ ἔχων τὰς περιαιότερας, ἀρχίζωντας ἀπὸ τὰς δύο πρώτας, τῶν τ' ἔστι τὴν τιμὴν καὶ τὴν φρόνησιν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖαι καὶ ἀπαραίτητοι.

Εἰς ταύτῃ ὅμως τὴν ἐκλογὴν πρέπει νὰ βαδίζῃ τινὰς μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ βραδύτητα (1)· ἡ ἐπιτηδειότης τῆς ἀνθρώπου γνωρίζεται, λέγει ὁ Σενέκας, ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν φίλων τῶν καὶ μία ἐκλογή πολλὰ βιασικὴ εἶναι δύσκολον νὰ εἶναι φρόνιμος (2).

Καὶ

(1) Ὅταν μέλλωμεν νὰ ἀγοράσωμεν κανεὶνα ἀγγεῖον πὸ φειρῶμεν φρότερον καὶ πὸ ἀξιαζόμεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐλεγε ὁ Ἀριστιππος· καὶ διὰ τί λοιπὸν δεῦν ἀξιαζόμεν ἀπὸ κάθε μέρος καὶ σὺν ζαλιὸν ἐκείνων, τοὺς ὁποῖους θέλομεν νὰ κάμωμεν φίλους;

(2) Μία παροδυσμένη ἐκλογή σπανίως χερρίζεται ἀπὸ πικρὰν μετανοίαν, ἔλεγε καὶ ἡ Δουκίσα Βαστογιραρδία (Vastogirardi) εἰς τὰς φρον. σὺν μόν τῆς νεθεσίας. Καὶ πᾶπο σωηδίζε μάλιστὰ νὰ συμβαίη ὅπότες ὁ δεσμός τῆς φιλίας δεῦν γίνεσθαι διὰ τιμὴν, ἀρετὴν, καὶ ἀξιοπαια, ἀλλὰ διὰ ἰδονίω, ἢ κέρδος, ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἢ ἀπὸ μίαν πρῶτῃν προσβολὴν.

Καὶ μήτε εἶναι ἀναγκαῖον νὰ κοπιᾷζῃ τινὰς διὰ τὰ εὖρη πολλὰς· διὰ τί „ κρεῖττον εὖν φίλον ἔχειν, „ ἔλευσεν ὁ Ἀνάχαρσις, πολλὰ ἄξιον, ἢ πολλὰς μη „ δευὸς ἀξίους“· καὶ ἡ φρόνησις θέλει νὰ μετέχουσι ὅσον εἶναι δυνατὸν ὀλιγώτεροι τῆ θάρρους, καὶ τῆ μυσικῶν μας· εὖνας μόνος εἶναι, ὡς τὰ πολλὰ ἀρκετός· τοὺς δὲ ἐπιλοίπους κατὰ τὸ μέτρον τῆ προειρημενῶν ἀρετῶν, ὅπῃ ἤθελας ἔχη, πρέπει νὰ τοὺς κάμνωμεν μετόχους τῆς ἡμετέρας οἰκειότητος· τὴν ἐσωτερικὴν πίσιν πρέπει νὰ τῶν ἀποταμιώσωμεν εἰς μόνον ἐκεῖνον, ὅς τις ἤθελε τὰς ἔχη ὅλας, ἢ τὴνλάχιστον ὅλας τὰς κυριωτέρας.

Ἀφ' ἧ ἐκθέσαμεν τὰς ἔόπους καὶ τῶν προσοχῶν, ὅπου πρέπει νὰ μεταχειρίζεται τινὰς εἰς τῶν ἐκλογῶν τῶν φίλων, καιρὸς εἶναι ἤδη νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὰ καθήκοντα, τῶν ἔσι τὰ χρεὶν τῆς φιλίας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Β'.

Καθήκοντα τῆς φιλίας.

Η τιμιότης καὶ ἡ φρόνησις συγκροτῶν τῶν πρώτων βίσιν, καὶ καθιστῶσι τὸ πρῶτον καὶ κυριώτερον καθήκον τῆς φιλίας. Τὸ νὰ προδώσῃ τις τὸν φίλον του ἐπίτιδες, εἶναι ἔργον φεικτότατον· τὸ νὰ τὸν προδώσῃ ἐξ ἀγνοίας, εἴτ' οὐκ ἀφροσύνη, εἶναι μετὰ τὸ πρῶτον, τὸ πλέον ἀξιοκατάκριτον.

Τὸ δεύτερον καθήκον τῆς φιλίας εἶναι ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ ἀμοιβαία βοήθεια. Ὁ φίλος εἶναι ἄλλος αὐτός, ἢ ἄλλος ἐγὼ, καθὼς λέγει ὁ Ζήνων, καὶ ὁ Πυθαγόρας· καὶ τὰ τῶν φίλων πρέπει νὰ εἶναι κοινά (1). Μία ἀ-
λη-

(1) Τῆσο ὅμως εἶναι μιὰ γλώμη, ἡ ἑποία πρέπει νὰ κοπιᾷται μισά τιτος πειλογισμῶ.

ληθῆς φιλία πρέπει γὰρ μᾶς κάμνη νὰ ἀγαπῶμεν τὰς φίλους μας καθὼς ἡμᾶς αὐτούς· καὶ διὰ τοῦτο νὰ μεταχειριζώμεθα εἰς βοήθειάν τες, ὅπως τὸ καλεῖ ἡ χρεία, ἐκείνῳ τὴν ἰδίαν προθυμίαν καὶ σπουδὴν, ὅπως ἠθέλαμεν μεταχειρισθῆναι διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Δάμων καὶ Πυθίας, τὰ ὑψηλὰ καὶ θαυμάσια παραδείγματα τῆς πλέον ἐτελέως φιλίας, ἐχώρησαν καὶ περαιτέρω τέτα. Ἡ γυναιὴ ἄμιλλα, ὅπως ἔδειξαν ἔμποροισιν τῶν Διονυσίων τυράννων τῆς Συρακυσίων, διὰ νὰ ἀποθανῆν εἰς ὑπὲρ τῶν ἄλλου, ἄμιλλα, ἡ ὁποία ἐκίνησεν εἰς θαμβὸς καὶ συμπάθειαν καὶ αὐτῷ τὴν ψυχὴν τῶν ὠμότερων τυράννων, θέλει θαυμάζεται καὶ θέλει ἔξυμνεῖται εἰς αἰῶνας αἰώνων.

Δὲν πρέπει ὅμως ἡ πρὸς τοὺς φίλους ἀγάπη νὰ μᾶς τυφλόνῃ εἰς ἕσπον, ὡς δουλοῦντες τὰ πάθη των, ἢ συνηγοροῦντες τὰ συμφέροντά των, νὰ ἐλλείπωμεν εἰς τὰ πρῶτα καὶ θεμελιώδη καθήκοντα τῆς τιμῆς. Ἐνας φίλος παρεκάλει τὸν Περικλέα νὰ ὁμώσῃ φιλῶς πρὸς βοήθειάν του. Εἶμαι φίλος σε, τοῦ εἶπεν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ μέλει βωμοῦ· καὶ ἠθέλον εἰπῆ καλλίτερα, αὐτῷ τοῦ ἔλεγε, φίλος σε πλέον δὲν εἶμαι, ἀφ' οὗ τολμᾶς νὰ με ζητήσης μίαν παρνομίαν. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἰξόρω πῶς οἱ Παλαιοὶ συνήθισαν εἰς τὰ παραδείγματα τῆς φιλίας τὸν Περικλέα καὶ τὸν Θησέα· δύο ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐσωξοφόρουν διὰ νὰ φέρνῃ εἰς ἔκβασιν μίαν παράνομον πράξιν, εἶναι ἀνάξιοι τῆ ποιότητος ὀνόματος. Πολλὰ ὑπερύψωσαν ἔτι καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς φιλίας τῶν Ἀχιλλέως καὶ τῶν Πάτροκλου. Ἀλλ' ἀνίσως ὁ Ἀχιλλεύς διαφύττει τὸν Πάτροκλον, ἐν ᾧ ἐκινδύνουσαν, ἠθέλει κάμνη ἐκείνο, ὅπως ἀπῆται ἡ φιλία. Τὸ δὲ νὰ τὸν ἐκδικηθῆναι θανόντα, δὲν ἦτον ἄλλο, εἰμὴ ξεθύμασμα μιᾶς ἀμέτρου ὀργῆς· ἐπειδὴ καθὼς δὲν ἔχει τις τὸ δικαίωμα νὰ κάμνη ἐκδίκησιν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἔτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἔχη μήτε διὰ νὰ κάμνη ἐκδίκησιν ὑπὲρ ἄλλου.

Τρίτον καθῆκον τῆς φιλίας εἶναι ἡ εἰλικρίνεια· αὐτὴν ὀφείλει νὰ τὴν μεταχειρίζηται ὁ φίλος καὶ εἰς τὰς νεθεσίας, καὶ εἰς τὰς βυβλάς. Ἐνας τίμιος ἀνδρῶπος, ὅπως τῆς ζηπίσων τὴν γνώμην, σφάλλεται νὰ εἴπῃ κατὰ ἀλήθειαν ἐκεῖνο, ὅπως αἰσθάνεται εἰς τὴν ψυχῆν· πρὸς τὴν φίλον τὴν ὅμως ὀφείλει νὰ κάμῃ καὶ περισσότερον τούτου· καὶ χωρὶς νὰ ἐρωτηθῆ ἔχει χρέος νὰ τοὺς υποβάλλῃ ἐκεῖνα, ὅπου νομίζει, ὅτι ἔμπορῶν νὰ τὴν ἀφελήσων· καὶ αὐτὴν βλέπῃ εἰς αὐτοὺς κἀνσῶν ἐλάττωμα ἢ κἀνσῶν σφάλμα, ὀφείλῃ νὰ λαμβάνῃ τὸ θάρρος νὰ τὴν εἰδοποιῇ.

Πρέπει ὅμως νὰ μεταχειρίζηται εἰς τὴν μετὰ μὲν ἐπιτηδεϊότητα καὶ τέχνην· διὰ τὴν ἢ φιλαυτία τὴν καθ' ἑνὸς εἶναι πολλὰ αἰσθαντικὴ εἰς τὰς ἐπιτιμήσεις· εἶναι ὡς ἡ κόρη τὴν ὀφθαλμῶν, τὴν ὅποιαν δεῖν ἔμπορῆν νὰ τὴν ἐγγίξῃ χωρὶς νὰ τὴν βλάψῃ. Πρέπει λοιπὸν νὰ κάμῃ τὸν φίλον νὰ γνωρίσῃ τὸ ἐλάττωμά του, ἢ τὸ πταῖσμά του, ὅμως νὰ τὸ γνωρίσῃ ἔσθον τινὰ ἀφ' ἑαυτῆς, πότε υποβάλλωντάς το εἰς αὐτὸν μὲ ἀμοιβολίαν, πότε υποβάλλωντάς το εἰς περιστάσεις, τὰς ὅποιαν νὰ ἔμπορῆσῃ παρ' ἑαυτοῦ καὶ τὰς ἰδῆ. Πρέπει τέλος πάντων νὰ εὕρῃ τὸν ἀρμόδιον καιρὸν, καθ' ὃν φαίνεται πλέον διαπεθειμένος νὰ δεχθῆ τὴν ἀλήθειαν· νὰ προσέχῃ νὰ μὴ τὸν ἐπιπλήξῃ ἐπὶ παρουσίᾳ ἄλλων, τὸ ὅπῳ σιωπῆσαι νὰ παροξυνῆ περισσότερον, παρὰ νὰ διορθώσῃ· νὰ προσπειθῆται ὅτι εἶναι πληροφορημένος πῶς τὸ ἐλάττωμά του, ἢ τὸ πταῖσμά του προέρχεται ἀπὸ συμβεβηκός, ἢ παραδρομῆν, ἢ ἀπροσεξίαν· νὰ κάμῃ ἐνὶ λόγῳ τὴν ἐπιτίμησιν εἰς ἔσθον, ὅπως ὁ ἐπιτιμώμενος νὰ ἐρυθραῖσῃ ὅσον εἶναι δυνατὸν ὀλιγώτερον, καὶ νὰ ἀφαιρῆ καθεὺν ὑπόνοιαν τοῦ ὅτι θέλει νὰ μεταχειρισθῆ εἰς αὐτὸν ὑπεροχὴν παιδαγωγοῦ, ἢ ἐπιστάτη. Μία ἐπιτίμησις γινουμένη παρὰ καιρὸν, καὶ παρὰ τὸ δέον ἐσάθῃ πολλὰκις αἰτία νὰ διαλύσῃ τὴν πλέον σάθῃραν καὶ πολυχρόνιον φιλίαν.

Δ'. "Ὅσον ὅμως οφείλωμεν νὰ εἶμεθα πρόθυμοι εἰς τὸ νὰ διορθώσωμεν τὰ ἐλαττώματα τῶν φίλων μας ἐκεῖνα, ὅπου ἐπιδέχονται διόρθωσιν, διὰ νὰ γένωμεν καλλίτεροι, ἄλλο τόσον οφείλωμεν νὰ ὑποφέρωμεν ἐκεῖνα, ὅπου δὲν ἐπιδέχονται διόρθωσιν. Δὲν εἶναι κανεὶς χωρὶς ἐλάττωμα, ἔλεγεν ὁ Ὁράτιος* ἄριστος εἶναι, ὅς τις ἔχει ὀλιγώτερα (1). Εἶναι κάποια ἐλαττώματα, τὰ ὅποια μὲ τὸ νὰ φροέρχωνται ἢ ἀπὸ πλὴν κρᾶσιν, ἢ ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον ἔξιν, δὲν ἡμποροῦν νὰ διορθωθῶν. Αὐτὰ λοιπὸν, ὅταν δὲν βλάπτων τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα τῆς τιμιότητος καὶ τῆς φρονήσεως, ὅπως πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἀπαιτῶμεν εἰς ἓνα φίλον, πρέπει νὰ τὰ ὑποφέρωμεν μὲ ἀνοχλῶ ἀμοιβαίαν.

Ε'. Ἐπειδὴ ἐκεῖνο, ὅπου συσφίγγει προηγουμένως καὶ συντηρεῖ, καὶ κραταίονει μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸν σύνδεσμον τῆς φιλίας, εἶναι ἡ ἡδονὴ καὶ τὸ ἀμοιβαῖον διάφορον, ὅπου δέισκων εἰς ἀλλήλους οἱ φίλοι, διὰ τῆτο πρέπει νὰ κάμνωμεν ὅλα ἐκεῖνα, ὅπως ἡμποροῦν νὰ συντηρῶν δικαίως εἰς πλὴν ψυχλῶ τῶ φίλων ταύτων πλὴν ἡδονῶν, καὶ αὐτὸ τὸ διάφορον, καὶ νὰ ἐκκλίνωμεν ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου ἀντίκεινται εἰς τοῦτο. "Ὅθεν δὲν πρέπει ποτὲ νὰ τῶ δίδωμεν ἐπίτιδες αἰτίαν ὀχληρίας ἢ δυσαρεσκείας* ἔτε νὰ ἀντιλέγωμεν αὐτῶ χωρὶς ἀνάγκης* οὔτε νὰ τὸν λυπῶμεν μὲ πλὴν ὀχληρᾶν διήγησιν τῶ δεινῶν μας* ἔτε νὰ ἐναντιῶμεθα εἰς τὰς θελήσεις του, ὅταν εἶναι ἀδῶοι* οὔτε νὰ ζητοῦμεν παρ' αὐτῶ πλεονεκτήσαν τοῦ δέοντος, ἀλλὰ νὰ τὸν χαροποιῶμεν, ὅταν εἶναι δυνατόν, νὰ τὸν κάμνωμεν μέτοχον τῶ ἡδονῶν μας, ὅταν εἶναι συγχωρημένον, καὶ καὶ θυσιάζωμεν τὰς θελήσεις μας εἰς τὰς θελήσεις του, ὅταν εἶναι χρεία.

Γ'. Εἶ-

(1) Vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est, Quæ minimis argetur. (Arist. Poetic.)

Γ'. Είναι μ' ὅλον τῆτο ἀδιώατον νὰ μὴ ἀκολοῦθῆ-
 σκεν καὶ μεταξὺ εἰς τὴς φίλης ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν
 κάποιαι μικραὶ ψύχαι, καὶ ἐλαφραὶ διχόνοιαι. Αὐ-
 τὰς λοιπὸν ἐν πρώτοις πρέπει νὰ τὰς κρύπτωμεν
 μὲ προσοχλῶ ἀπὸ τὴς ἀφρότης, διὰ νὰ μὴ δίδω-
 μεν ὕλην εἰς τὴν γλωσσαλγίαν τῶν ἄλλων· δεύτερον
 πρέπει νὰ δεισκώμεν ἑῶπον, διὰ νὰ ἀφαιρῶμεν τὰ
 αἷτια τῆς ψυχρότητος, καὶ νὰ διαλλαττώμεθα, ὅσον
 εἶναι δυνατὸν τάχιστα. Καὶ ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἔμπό-
 δον, ὅπου προσίσταται εἰς τῆτο, εἶναι τὸ ἄγαν φιλό-
 τιμον, πρέπει νὰ παραιτούμεθα πάσης φιλοτιμίας
 πρὸς τὸν φίλον μας· καὶ ὅποιος τῶν δύο ἔχει δίκαιον,
 ἢ ἀδικον, καὶ ὁ εἷας καὶ ὁ ἄλλος ὀφείλει νὰ σπύσῃ
 εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ πρῶτος τὴν διαλλαγὴν. Δὲν εἶναι
 τῆ ἀληθείᾳ ἠδονικωτέρα καὶ τερπνοτέρα στιγμὴ ἀπὸ
 ἐκείνην, καθ' ἣν διαλυθεῖται τῶν μεταξὺ δύο φίλων
 νεφῶν τῆς δυσανεσκειᾶς, ἢ τῆς ἀμφισβητήσεως, ἀνα-
 ποκαθίσταται ἡ γαλήνη καὶ νῦνεμία· καὶ πόσον γλυ-
 κυτέρα δεῦ ἀκολουθεῖ νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ στιγμὴ εἰς ἐ-
 κεῖνον, ὅς τις ἠμπορεῖ νὰ ἀπονέμη εἰς ἑαυτὸν τὸ
 πρῶτον ὄργανον αὐτῆς τῆς διαλλαγῆς καὶ ἐνώσεως; Ὁ
 Αἰεσίππος ἐσυγχίθη μὲ τὸν Αἰχίνην, καὶ ἐρωτηθεὶς
 παρά τινος πῶ εἶναι τῶρα ἐκείνη ἡ φιλία, ὅπῃ εἶχες
 μὲ τὸν Αἰχίνην; κοιμᾶται, ἀπεχειρήθη. "Ὁμως ἐγὼ
 θέλω τὴν ἐξυπρίσει πολλὰ ὀγλίγωρα· καὶ ἀμέσως
 ἔβρεξε νὰ διαλλαγῇ μετ' αὐτῆ.

Ζ'. Καὶ αὐτὴ μᾶς ἀναγκάζει καμμία δικαία αἷτία,
 καθὼς καὶ συμβαίνει πολλάκις, νὰ ἀποποιηθῶμεν
 τινὸς τὴν φιλίαν, πρέπει νὰ λάβωμεν προσοχλῶ
 καὶ εἰς τὸν φίλον καὶ εἰς ἑαυτούς, καὶ νὰ ἀποφύγω-
 μεν κάθε ἀνάρμοστον μεμφιμοιείαν, καὶ νὰ ἀπομα-
 κρυνθῶμεν τῆς φιλίας του κατ' ὀλίγον ὀλίγον ἀνε-
 παιδῆτως, δεισκόντες δικαιολογήματα ταύτης τῆς ἀ-
 ποκηρύξεως, μὴ ἀπονέμοντα ἀδικον μήτε εἰς τὸ εἷας,
 μήτε εἰς τὸ ἄλλο μέρος· νὰ διαλύσωμεν εἰς λόγον
 καὶ νὰ ἀπορρέψωμεν, διὰ νὰ εἰπῶ κατὰ Κικέρωνα,
 τὴν

Κεφ. Γ'. Πρὸς τὰς εὐεργέτας. 285

τὴν φιλίαν, καὶ ὄχι νὰ τὴν διαρρήξωμεν, ἢ νὰ τὴν κόψωμεν (1).

Κ Ε Φ Α Λ Λ Ι Ο Ν Γ'.

Καθήκοντα πρὸς τὰς Εὐεργέτας.

Ὅποτεν τις μᾶς κάμνη κἀνεία καλὸν, καὶ τὸ γνωεῖζωμεν ὡς τοῦτον, δεῦν ἠμπορεῖμεν βέβαια νὰ μὴ αἰδανθῶμεν, ὅτι γεννᾶται ἐν ἡμῖν μία ἀγάπη πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις εἶναι αἷτιος τῆς τῆς καλῆς καὶ αὐτῆ ἡ ἀγάπη καθ' ἑαυτὴν μᾶς διαδέτει εἰς τρόπον ὁποῦ λαμβάνομεν μίαν ἐπιθυμίαν τόσον ζωηραὴ καὶ εἰλικρινῆ νὰ ἀμείψωμεν τὸν εὐεργετήσαντα, ὡσε δεῦν εἶναι ἀνθρώπος τόσον σκληροκάρδιος καὶ θηελώδης, ὅστις, ἀφ' ἑ τοῦ παρρησιαθῆ ἢ δίκαια νὰ ἀνταμείψῃ τὸν εὐεργετήσαντα, νὰ μὴ πῶν εὐδράξῃ μετὰ πάσης χαρᾶς.

Τὸ πρὸς τὰς εὐεργέτας λοιπὸν καθῆκον εἰς τοῦτο προηγουμένως ἀνάγεται, εἰς τὸ νὰ ἔχωμεν πάντοτε ζωηραὴ τὴν μνήμην τῆς εὐποιίας καὶ ἀφ' ἑ παρρησιαθῆ ἢ περὶ τὰς τῆς νὰ τὴν ἀνταμείψωμεν, νὰ ἐμβαίνωμεν οὕτως εἰπεῖν εἰς ἐκεῖνον τὴν ἰδίαν διάθεσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν εἴμεθα, ὅποτεν ἐλάβομεν τὴν εὐεργεσίαν. Τῆς τεθούτος, χωρὶς ἄλλου ἐντολήν, ἡ γνώμη καθ' ἑαυτὴν ἠμπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ ὅσον καὶ ὅπως ἔδει.

Συμβαίνει ὅμως ὡς τὰ πολλὰ ὅλον τῆναντίον καὶ εἰ-

---

(1) Amicitias, quae minus delectent, et minus probentur, magis decere censent. Sapientes sensim dissuere, quam repente precipere: (Περὶ Καθηκόντων Βιβλ. Α'. Κεφ. 40.)
Ἀναγνωσίον καὶ ὅλον πρὸς περὶ Φιλίας Βιβλίον τοῦ αὐτοῦ Συγγραφέως. Ὁμοίως καὶ Πλυτάρχου πρὸς περὶ Πολυφιλίας.

εἶχε ἄρα δίκαιον ὁ Ἀριστοτέλης, ὅς τις ἐρώτηθῆς
 „τί γράσκει τάχιον; ἢ χᾶεις, εἶπον“.

Δὲν εἶναι ὅμως πάντοτε μόνη ἡ λήθη τῆς χᾶει-
 τος, ὅπου κάμνει τὸν ἀνθρώπον ἀγνώμονα, ἀλλὰ
 πολλάκις τὸναντίον εἶναι εἰς πάθος, τὸ ὁποῖον ὑ-
 περβάλλει τὴν κλίσει τῆς ἀγνωμοσύνης· τούτο δὲ
 εἶναι μὲν ἐπίτε οὐδὲν, ὅταν δηλαδὴ μετὰ τὴν δι-
 ποιίαν λάβωμεν κάμψαν ὕβριν παρὰ τὴν ἀεργέτου,
 ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμοίως εἶναι ἡ ὑπερηφασία.

Διὰ τὴν ἢ μνήμη τῆς ἀεργείας εἶναι ἐν ταύτῃ καὶ
 μνήμη τῆς χᾶεις· καὶ ταύτην τὴν μνήμην τὴν βδελύτ-
 τονται αἱ ὑπερήφανα φύξαι, ἐπειδὴ ταῖς ἀναεργεῖς
 τὴν παρελθούσαν μειονεξίαν καὶ εὐδαιμονίαν, ἡ ποιαύτη
 μνήμη εἶναι βαρεῖα προηγούμενος εἰς ἐκεῖνας, οἱ δὲ
 ποῖοι ἦσαν ἄλλοτε ταπεινῆς καταστάσεως, καὶ μετὰ
 ταῦτα ὑψώθησαν· αὐτοὶ ἐξέπονται τότε διὰ τὰς
 ἀεργείας, ὅπως ἔλαβον ποτὲ, ἢ μάλλον εἰπεῖν ἐν-
 ξέπονται διὰ τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀ-
 εἰσκοντο, καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τὴν ἐπίτε χερσὶ ἕως καὶ
 εἰς τὸ νᾶ βδελύττωνται καὶ αὐτὴν τὴν θείαν τῆν πα-
 λαιῶν ἀεργετῶν τὴν.

Ἄλλα καὶ μὲ ὅλον ὅπως παρ' ἡμῖν δεῖ εἶναι κατ' ἐ-
 νος θετικὸς νόμος κατὰ τῆν ἀχαιείων, καθὼς ἦσαν
 ποτὲ παρὰ τοῖς Πέρσαις, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν· (Κυρ.
 Παιδ. Βιβλ. Α'.) δεῖ μὲν ὅμως καὶ αὐτοὶ ἀτι-
 μάρητοι. Ἡ φείκη καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως, δε-
 πτὲ συνξοφάει πάντοτε τὴν ἀχαιείων, ἡ φείκη καὶ
 τὸ μῖσος, ὅπως ἐμπνέει εἰς τὰς ἄλλας, ἡ κοινή κατα-
 φρόνησις, ἡ κοινή μυσάχθεια, εἶναι τὴν ἀχαιείων
 ἀναπόδραστοι.

Οὔτε ἀπολύει τοῦ χᾶεις τῆς ἀγνωμοσύνης τὸ δι-
 καιολόγημα μιᾶς ὕβριτος οἰασδήποτε, ὅπως ἔλαβόμεν
 μετὰ ταῦτα παρὰ τὴν ἀεργίαν, ἀφάσας συνήθης τῆν
 ἀχαιείων, διὰ τὴν ἀποθέσει τὴν βάρει τῆς ὑποχρεώ-
 σεως. Διὰ τὴν αὐτὴν εἶναι συγχωρητέον τὴν μνήμην
 κακῶν πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπλῶς, καὶ χᾶεισῶν τὴν συ-
 χων

χωρῶμεν τὰς ὕβρεις εἰς τὰς τυχόντας, πόσω μᾶλλον εἰς τὰς ὀργετέας μας; Ἡ πλέον χειροτέρα κατάστασις εἶναι, λέγει ὁ Δῆκλος (Consider. sur les maux), ἐκείνη τῆ νὰ παραπονέμεθα ἀπὸ τὰς ὀργετέας· εἶναι ὅμως χειροτέρα εἰς ἐκεῖνον μόνον, ὅς τις ἀγαπᾷ περισσότερο τὴ νὰ θεωρῆ τὸ κακόν, παρά τὸ καλόν· ὅς τις τοῦτο μόνον ἰξοῦρει νὰ ἐνθυμῆται. Ὁ δὲ ὀργετῶν τὸναντίον προσφύεται εἰς μόνον τὸ καλόν, καὶ χαίρει, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη τῆ ἀπολυῖται περισσότερο τὰ μέσα διὰ νὰ ἀποτινάξῃ τὸ λυπηρὸν πάθος τῆς ὀργῆς.

Εἶναι ὅμως τινές, λέγει ὁ Σενέκας (ἐν τῷ περὶ ὀργῆς), οἱ ὅποιοι ὀργίζονται καὶ διὰ αὐτὰς τὰς ὀργετέας, ὅταν δὲν φθαίνουν εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὅποιον ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ὑπερηφάνειά των ἠθελον. „Ὁ δεῖνα, λέγου, μοὶ ἐχάρισε τὸ δεῖνα „ δῶρον· ἐγὼ ὅμως ἠλπιζον περισσότερο· μοὶ ἐπρόσφερε τὸ δεῖνα ἀξίωμα· ἐγὼ ὅμως εἶμην ἀξίος „ αὐωτέρου· μετεχειρίσθη εἰς ἐμὲ τὸν δεῖνα τίτλον· ἐπρεπεν ὅμως νὰ μεταχειρισθῆ ἔτι λαμπρότερον.“ Αὐτὰ εἶναι τὰ παράπονα, ὅπου ἀκούομεν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρόν. Καὶ αὐτὸ μᾶς φανῆ ὅτι ἄλλοι ἐτιμήθησαν ἢ ὀργετέθησαν περισσότερο, τότε ἡ ἀγανάκτησις αὐξάνει περισσότερο, ἀναζωπυρρυσμένη καὶ ἀπὸ τὸν φθόνον. Ἀλλὰ τί δίκαιον ἔχω καὶ ἀγανακτῶ, ὅποταν μοὶ ἔκαμε τίς εἴνα καλόν, διὰ τί δὲν μοὶ ἔκαμε μεγαλύτερον; δὲν εἶναι τοῦτο μία κορόδηλος ἀδικία; Τὸναντίον ὀφείλω νὰ εἶμαι δὲχάριστος καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὅπῃ μοὶ ἔκαμε καλόν· ἐξ ἀποροσεξίας, ἢ κατὰ τύχην, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ· καὶ εἰς ἐκεῖνον ἀκόμη ὅπῃ μοὶ ἐγένεν αἷτιος καλῶ, ἐν ᾧ ἠθέλησε νὰ μοὶ κάμῃ κακόν· καὶ αὐτὸ εἰς ταύτην τῆν περίστασιν δὲν ἔμπορῶ νὰ τῷ εἶμαι δὲχάριστος διὰ τὸν σκοπὸν, θέλω εἶμαι διὰ τὸ ἀποτέλεσμα.

Εἰς κάθε περίστασιν ὅμως ἡ ὀργετῶν δὲν ἀρέπει, λέγει ὁ Σενέκας, νὰ εἶναι βεβιασμένη, ἢ ὅποια

ὅποια ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τῆς ἀγνωμοσύνης, ἀλλὰ ἐθελῆσιος καὶ αὐτόκλητος· μήτε γὰρ συνίσταται μόνον εἰς λόγους, ἀλλ' ἐκ καρδίας, καὶ εἰς πράγματα. Ἡ ἀληθὴς εὐγνωμοσύνη κάμνει (λέγει ὁ ἴδιος) τὸν ἀνθρώπον ἔξω τινὰ ἀήσυχον, ἕως ὅπου δὲν ἀνταποδώσῃ, ἢ δὲν ἀνταμείψῃ ἐκεῖνο, ὅπου ἔλαβεν· αὐτὴ ὅμως ἢ ἀήσυχία εἶναι ἠδεῖα, ὅταν προέρχεται ἀπὸ διάθεσιν εἰλικρινῆ καὶ ἐνάρετον. Διὰ τὴν τότε ὀφθαλμῶν αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ ἑνα προτέρημα, τὸ ὅποιον τὸν ἐξισάζει μὲ τὸν ἴδιον δ'εργέτῳ του· εἰς αὐτῷ τῆς συγκρίσεως εἶναι καὶ αὐτὸς γενναῖος καὶ ἐλευθέριος, ὡς ἐκεῖνος· ἡ διαφορὰ συνίσταται μόνον εἰς τῆς ἔλλειψιν τῆς μέσων· ἔλλειψιν, τῆς ὁποίας εἶναι πληροφορημένος ὅτι δὲν πρέπει γὰρ τῆς ἀποδώσῃ εἰς ἑαυτὸν.

Ὅθεν ὄχι μόνον τὸ καθῆκον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον πρέπει γὰρ μᾶς κινῆ εἰς εὐγνωμοσύνην. Διὰ τὴν ἔκτος τῆς, ὅτι αὐτὴ μᾶς κάμνει γὰρ λαμβάνωμεν δ'εργεσίας μεγαλητέρας, ἔκτος τῆς καλῆς ὑπολήψεως, ὅπως περιάπτει εἰς τὸν εὐγνώμονα ἀνθρώπον, διεγείρει πρὸς τῆς καὶ μίαν ἐσωτερικῶς ἠδονὴν ζωηροτάτῳ εἰς ἐκεῖνον, ὅπου ἔχει τῆς ψυχῆς καλῶς διατεθειμένῳ, διὰ γὰρ τῆς αἰσθάνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Καθήκοντα ἀμοιβαῖα μεταξὺ τῶν συγγενῶν.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Α'.

Καθήκοντα τῶν συζύγων.

Ἐπειδὴ ὅλαι αἱ κατὰ νόμους συγγενεῖαι ἐξήρπηνται ἀπὸ τὸν γαμικὸν σύνδεσμον, μέλλοντες ἤδη γὰρ παραγ-